ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Sherboyeva Gullola Maqsudjon qizi

Andijon davlat chet tillari instituti talabasi

MULOQOTDA JARGONLARNING QO‘LLANILISH XUSUSIYATLARI

Annotatsiya

Bugungi kunda og‘zaki nutq har bir insonning kundalik hayotidagi asosiy muloqot vositasi sifatida katta ahamiyat kasb etmoqda. Insonlar til orqali kundalik ehtiyojlarini bildiradilar, o‘zaro fikr almashadilar va turli ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatadilar. Bunday jarayonda og‘zaki nutqning mazmuni, unda qo‘llanadigan til birliklari va ularning xususiyatlari alohida tahlil etishga arziydi. Shu o‘rinda, zamonaviy til jarayonida og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanishning o‘ziga xos jihatlari ham dolzarb mavzulardan biri bo‘lib turibdi.

Kalit so‘zlar

og‘zaki nutq, jargon, ijtimoiy guruh, til rivoji, zamonaviy til, muloqot, norasmiy so‘zlar, qisqartma, guruh tili, adabiy til, til madaniyati.

Jargonlar tilning so‘z boyligini boyitishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday so‘z va iboralar asosan ayrim ijtimoiy guruhlar, kasb egalari yoki ma’lum bir muhit vakillariga xos holda ishlatiladi. Ular odatdagi adabiy til doirasida emas, balki aniq ijtimoiy muhit, kasbiy yoki norasmiy muloqotda keng tarqalgan. Og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanish muloqotni tez va tushunarli qilish, qisqa ifoda bilan nozik ma’nolarni yetkazish uchun xizmat qiladi. Kishi kundalik hayotda yo‘l-yo‘lakay, do‘stlar davrasida yoki kasbiy muloqotda keng ko‘lamli termin va atamalardan foydalanmasdan, oddiy va tez qabul qilinadigan jargonlardan foydalanadi. Og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanishning asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, ular muloqot ishtirokchilarining o‘zaro yaqinligi, samimiyligi va tezkor muloqot usuliga moslashganligidir. Jargonlar odatda ijtimoiy munosabatlarning norasmiyligini ifodalaydi. Ya’ni, do‘stona va norasmiy suhbatingizda adabiy uslub, murakkab so‘z birikmalaridan ko‘ra, oddiy va tez anglashiladigan ifodalardan foydalanish insonlar o‘rtasidagi masofani qisqartiradi, nutqga tabiiylik va jonlilik beradi. Bunday jarayon orqali nutq voqealari sodda, tushunarli va samimiy tus oladi [1].

Jargonlar, shuningdek, tilshunoslikda guruhlarning o‘z til maydonini, aloqa vositalarini yaratishidagi zaruriy omil sifatida e’tirof etiladi. Masalan, yoshlar, texnik sohaga oid mutaxassislar yoki talaba-yoshlar o‘z doirasida keng tarqalgan jargonlarni o‘zaro muloqotda erkin va faol tarzda foydalanadilar. Bu esa, bir tomondan, ular orasida birdamlikka, guruh shaxsiyati va o‘ziga xos til muhitining shakllanishiga olib keladi, boshqa tomondan esa, ko‘pchilikka anglashilishi, ba’zi hollarda esa, tushunarsiz so‘zlar sifatida qoralanadi. Og‘zaki nutqda jargonlar asosan qisqa, soddaroq va zamonaviy tus olgan so‘zlar bilan ifoda etiladi. Ularning tuzilishida o‘ziga xos qisqartmalar, yangi so‘z yasalishi yoki yangicha ma’no kiritilishi doimo uchraydi.

Jargon so‘zlar odatda o‘z vaqtida yaratilgan bo‘lib, zamonga mos ravishda mazmunida o‘zgarishlar yoki to‘ldirishlar bilan boyitilib boradi. Har bir yangi jargon avlod o‘z ehtiyoji va mentalitetiga qarab yangi ifodalarni tilga olib kiradi. Shu tufayli og‘zaki nutqda tez-tez lug‘at boyishining zamonaviy shakli sifatida qaraladi. Har bir yangi jargon nutqning jonlanishi, ifoda imkoniyatining kengayishiga turtki beradi. Jargonlarning og‘zaki nutqda qo‘llanilishining yana

bir muhim tomoni – ularning tez tarqalib, qisqa muddatda ko‘pchilik foydalanishiga o‘tish xususiyatidir. Bu so‘zlar ko‘pincha ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar orqali tezda ommalashadi va qisqa vaqtda barcha yosh toifalari nutqida uchraydi. Natijada, ilgari faqat oz sonli guruhda mavjud bo‘lgan so‘zlar keng jamoatchilik tilida faol ishlatila boshlaydi.

Bundan tashqari, jargonlarni ko‘pincha ijtimoiy va kasbiy guruhlar nutqida ham ko‘ramiz. Masalan, tibbiyot xodimlari, yuristlar, dasturchilar, sportchilar, san’atkorlar va boshqa kasb egalari o‘ziga xos jargonlardan foydalangan holda o‘zaro tushunarli va qisqa muloqot qilishadi. Har bir kasbiy muhit, soha yoki guruh o‘z ichki muloqotini rivojlantirishda tilning norasmiy vositalaridan, ya’ni jargonlardan unumli foydalanadi. Bunda til ravonliligi, so‘z boyligi va nutqning ifoda imkoniyatlari kengayadi. Og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanish, bir tomondan, nutqning jonliligi va samimiyligini oshirsa, boshqa tomondan esa, ba’zan o‘zgaruvchi ijtimoiy vaziyatga moslashib, ortiqcha norasmiylikka ham olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham, rasmiy nutqda jargonlarning ishlatilishi u yoki bu darajada cheklangan bo‘ladi. Aksincha, norasmiy muhitda bu so‘zlarning keng tarqalishi, nutq sohibining jonli, zamonaviy va o‘z guruhiga mansubligini ko‘rsatadi [2].

Boshqa tomondan, og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanishning ham ayrim xavf va salbiy tomonlari ham yo‘q emas. Bunday so‘zlar ko‘plab guruhlar orasida ham anglashilsada, bir qancha ijtimoiy qatlam vakillari yoki yoshi kattaroq insonlar uchun begona va tushunarsiz bo‘lib qolishi mumkin. Jargonlarning haddan tashqari ko‘p ishlatilishi umumiy madaniyat, adabiy til me’yorlari va xalq tilining tabiiy imkoniyatlariga zarar yetkazishi mumkin. Og‘zaki muloqotda jargonlardan foydalanish jarayoni asosan ikki muhim omil – til egalari ehtiyoji va zamonaviy muloqot vositalari orqali rivojlanadi.

Zamonaviy texnologiyalar, internet va mobil aloqa vositalarining hayotimizga kirib kelishi natijasida, tong sahardan to kechqurungacha bo‘lgan hayotda ko‘plab yangi so‘zlar, jumladan, so‘nggi paytda ommalashayotgan jargonlar nutqda paydo bo‘lishi tabiiy jarayonga aylangan. Jargonlarning og‘zaki nutqdagi asosiy ahamiyati – qisqa, sodda va anchayin to‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr ifodasi imkoniyatini yaratishi hamda nutq ishtirokchilarining muloqotdagi yaqinligi va erkinligini mustahkamlashida namoyon bo‘ladi. Shuni e’tirof etish kerakki, har bir til, har bir zamon va avlod o‘zining yangi so‘z va ifodalarini hayotga olib kiradi. Bular tilning boyishiga, turli qatlamlar o‘rtasidagi muloqotni soddalashtirishga xizmat qiladi [3].

Me’yoriy adabiy tilga nisbatan og‘zaki nutq, aynan jargonlar orqali muntazam yangilanib, zamonaviylikka intiladi. Har bir jargon o‘z vaqtida paydo bo‘lib, avlodlar almashgan sari o‘rnini boshqa yangi jargonlar egallaydi. Bu esa til boyligining uzluksiz rivojlanishidan dalolat beradi. Og‘zaki muloqotda jargonlardan foydalanishning tabiiyligini yaratib, jamiyat hayoti, uning madaniyati, ruhiyati va ehtiyojlari bilan bog‘langan holda, til rivojining ham doimiy yangilanib borishini kafolatlaydi. Ushbu jarayon muloqot madaniyati, guruhlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqa va individlarning o‘z shaxsiyatini til orqali ifodalashdagi ijodkorligini mustahkamlaydi. Jargonlarning o‘zaro tez-tez almashib turishi va har bir zamonaviy avlod nutqida boyitib borilishi, ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim til manbai bo‘lib xizmat qiladi. Og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanish, tilning tabiiy harakatda bo‘lishi, zamonga mos ravishda boyib, rivojlanib borishini ta’minlaydi [4].

Og‘zaki nutqda jargonlardan foydalanish turli ijtimoiy guruhlar, avlod va kasb sohiblari o‘rtasidagi muloqotni tez, erkin, sodda va jonli ravishda olib borish imkonini beradi. Tilning doimiy taraqqiyoti, zamonaviylikka intilishi va turli guruhlarning o‘zaro birdamligini kuchaytirishda jargonlarning ahamiyati beqiyosdir. Shu bilan birga, jargonlarning haddan tashqari ko‘p ishlatilishi adabiy til me’yorlariga putur yetkazmasligi uchun ehtiyot bo‘lish zarur. Har qanday til, jumladan, o‘zbek tili ham, jamiyat ehtiyoji va ruhiyati natijasida yangi so‘z va

ifodalarni nutqqa olib kirishi, og‘zaki muloqotni yanada boyitadi. Jargonlar esa zamonaviy til va madaniyat rivojining ajralmas qismi sifatida, og‘zaki nutqda o‘ziga xos semantik va kommunikativ vazifa bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abuzalova M.Q., Boqiyeva G.H., Mengliyev B.R., Qurbonova M.M., Sayfullayeva R.R., Yunusova Z.Q. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.
2. Jo‘ranazarova Qurbonboy qizi Nigora. (2023). Bolalar adabiyotida iboralarning lisoniy-semantik xususiyati. PEDAGOGS, 46(1), 57–62.
3. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2023). Timurid princess The image of time and spirit in the image of Saraymulkhanim. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(6), 84–87.
4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 2 jild. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2020. – B. 671.